

גיליון ל"ג | חג הסוכות | תשפ"ז

פנינים ואמרים נפלאים מאוצרות וכתבי תורתו
של מזרינו הגה"ח רבי שמעון הירשלער זצ"ל

משמעון

גיליון
מוגדל

פנינים וביאורים
בעניני דיומא

דבר בעתו

סוד ההשגחה בנענועי הלולב וההכרעה בדין הפרנסה

כבר כתבנו בביאור הענין שחג הסוכות נקרא **זמן שמחתנו**, כי אז הוא הזמן שאדם אוסף את תבואתו מן השדה והוא מלא שמחה. ואז דייקא הוא הזמן המתאים לעורר כי הכל מתנת אלוקים, ולכן יושבים אנו בבית עראי ותחת סכך שהוא פסולת גורן ויקב (סוכה יב, א) וחל עלינו שם שמים (שם ט, א), לרמז שיעלה האדם שם שמים על ראש שמחתו ויזכור להודות להשם יתברך על כל הצלחתו בגורן וביקב בבית ובשדה.

והנה בחג נידונים על המים (ראש השנה טז, א). ויש לומר שמשום כך מנענעים עם ארבעת המינים לכל צד, לדעת שצריכים אנו רחמים מרובים מלפני הקדוש ברוך הוא שיוריד לנו טללים וגשמים לברכה בעתם. וכמו שאמרו חז"ל (סוכה לו, ב) מוליק ומביא כדי לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים, והיינו כדי לעורר שלכל זה בעינינו רחמים מרובים.

ולכאורה ענין הנענועים הוא פלא עצום על פי השכל, וקשה להסביר כיצד ישיפיעו ארבעת המינים הללו בנענועים להעביר טללים רעים. אולם אדרבה היא הנוחית, שכל שאדם משעבד את עצמו תחת רצון השם וחוקיו ועושה מצוות הבורא ומאמרי חז"ל בלי הבנה ושכל בבחינת למעלה מן הטבע, כמו כן ניתנת לו שליטה עליונה והשפעה על הטבע לעצור גזרות רעות ולהפכן לברכה.

והנה ידוע שארבעת המינים האלו אין עליהם שום שר ממונה אלא הקדוש ברוך הוא בעצמו משגיח עליהם, כדאיתא בספר **סדר היום** (סדר כוונת הלולב עמ' קע"ה), וכן כתב במגילת **עמוקות** לסוכות, ומובא **בבני יששכר** תשרי יא, א בשם המקובלים (הראשונים). ולכן מנענעים בהם דווקא לרמז שהכל מונחה בהשגחה פרטית. ומשום כך בחג הסוכות דייקא נידונים על המים, שכן כפי האמונה שהאדם מאמין בחי העולמים וזורע, כך הוא זוכה לשנה הבאה לפירות חדשים. וזהו הטעם שמנענעים בפסוקים של '**הודו לה' ואנא ה'** (מכאור במשנה שם), שכן 'הודו' הוא הודאה על העבר ו'אנא' הוא תפילה ובקשה על העתיד.

וכבר הבאנו את דברי חז"ל (מדרש ויקרא רבה ל, ב), וכן בזוהר הקדוש ויחי רכא, א, ובתיקוני זוהר תיקון י, טז) שישאל ואומות העולם באים לדין לפני הקדוש ברוך הוא בראש השנה, והמלאכים תמהים מי ניצח. ומשיב להם הקדוש ברוך הוא שישתכלו מי שיוציא כלי הקרב בידו וידעו שהוא שניצח בדין. כשישראל יוצאים ולולביהם ואתרוגיהם בידיהם רואים הכל שישאל הם המנצחים.

ולכאורה הדבר פלא, מדוע אין מרמזים כי כבר ביום הכיפורים שבני ישראל ניצחו בדין, ולמה שואל ואומות העולם בספק עד לימי חג הסוכות. אולם יש לומר שאותו הדין מרמז על הגשמים ושפע הפרנסה, ואיננו יודעים מי ניצח, שהרי בזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום הולכת כל ההשפעה לאומות העולם חלילה כפי שכתב הרמב"ן. אבל כשבני ישראל יוצאים ולולביהם בידיהם ומכוונים ליבם לשמים בנענועים ומכריזים בחי העולמים, על ידי זה אנו זוכים שההשפעה תבוא אלינו. ולכן הרמז לניצחון ישראל מתגלה בחג הסוכות דייקא שבו נידונים על המים.

שה לבית

פנינים וביאורים
על סדר הפרשה

מקור הדברים. אולם מכל מקום כיוון שדבר זה היה רגיל בפומיה **דמורי חמי זצ"ל** העתקתיו למשמרת לדורות.

ביאור נפלא מדוע דווקא בחג הסוכות מבקשים 'יקים לנו את סוכת דוד'

הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת. נשאלתי, למה דווקא בחג הסוכות אנו מתפללים על הקמת סוכת דוד הנופלת, הלא קאי על בית המקדש, ומלכות בית דוד ובית המשיח (עי' סנהדרין צז, א וברשי"ש שם), וא"כ יש להתפלל כן בכל עת, ובפרט במועדי ה' והשולש רגלים. ואף שבת המקדש נקרא סוכת דוד, והלשון נופל על 'חג הסוכות', בודאי יש בזה ענין יותר עמוק.

ונראה לענ"ד לתרץ, על פי דברי **השפת אמת** (וארא תרל"א) עה"פ (שמות ו, ו) **והוצאתי אתכם מתחת סבל מצרים**, בשם הח"י הר"ם, דר"ל שעכ"פ לא יוכלו לסבול את טומאת מצרים, שכל זמן שסובלים את הגלות ואין מרגישים את הדוחק לצאת, אי אפשר לזכות לגאולה. ע"כ. וכן י"ל בדין, דכל ימות השנה שהאדם יושב ספון בדידתו הקבועה, איננו מרגיש כ"כ בצער החורבן וחסרון בית המקדש, אבל בימי חג הסוכות שהוא יוצא מביתו לסוכתו, הוא מרגיש קצת את בחינת הגלות, וכפי שאומרים (בתפלה כשכונסין לסוכה) **"ובזכות צאתי מביתי החוצה וכו' יחשב לי בזאת כאילו הרחקתי נדודי"**, ועי"ז מרגיש ביותר ענין חורבן בית המקדש, והוא זמן הראוי להתפלל על הקמת סוכת דוד הנופלת בב"א.

טעם שמאחלים 'א גוט מועד'

דרך בני ישראל, שבחולו של מועד מברכים איש לרעהו: א גוט מועד. ויש להבין, שהיה יותר ראוי לומר: א גוט 'חול המועד'.

אולם נראה, שבזה מרמזים להאדם, שבדאי את חלק ה'חול' הוא מקיים היטב, אבל צריך לזהר היטב בקדושת ה'מועד' - שהרי הלכות חול המועד יש בהם הרבה חילוקים והם צריכים לימוד וידיעה, שלא יחלל את המועדות ח"ו (עי' בגמ' מכות כג). שכל המבזה את המועדות כאילו עובד עבודה זרה, ופירש רש"י, דקאי על חולו של מועד, ולכן מאחלים זה לזה **"א גוט מועד"**, להזכירו שגם חלק המועד יהיה טוב כדבעי למיהור, שאע"פ שיש מלאכות המותרות, מכל מקום מועד הוא.

זה 'כלי' ואנוהו ופנימיות קיום המצוות

אמרו חז"ל (שבת קלג, א) **התנאה "לפנינו" במצוות**. ומעולם תמהתי על לשון זה שהרי לכאורה היה לו לומר התנאה בקיום המצוות.

אך כאשר מתבוננים ורואים כיצד בני אדם משלמים טבין ותקילין על קופסת האתרוג הרבה יותר מאשר על האתרוג גופו, [וכפי שאמרתי פעם בדרך צחות שעל כגון דא נאמר זה 'כלי' ואנוהו]. וכן משלמים הון רב עבור מנורה יפה וגבוהה כדי להתנאות בה על פני אחרים, נמצא שאדם זה מתנאה במצוות רק כדי למצוא חן בעיני הבריות.

אולם רחמנא ליבא בעי, ולכן דייקא חז"ל בלשונם ואמרו התנאה **'לפנינו'** דייקא לפני הקדוש ברוך הוא בלבד ולא לעיני בשר ודם. ועל דרך זו מצווה האדם (שם) עשה **'לפנינו'** סוכה נאה וכו', הכל לשם שמים. והבן כי נכון הוא.

הידור מצווה מכפי היכולת ומכשול המורכבים

שמעתי מאת הגאון **רבי יוסף פאדווא שליט"א** דומ"ץ דפה, ששמע כמה פעמים מפי מורי חמי הגה"צ **רבי אברהם שמואל ראנד זצ"ל**, בשם מרן **החתם סופר** ז"ע, שעל ידי שלא נסתפקו בני ישראל באתרוגים שהיו להם, וחיפשו הידורים ביותר מכפי יכולתם, מתוך כך נעשה המכשול עם האתרוגים המורכבים. שכן הגויים שראו שהיהודים דורשים דווקא את המהודרים ואינם קונים כלל את הפשוטים, עשו כל מיני טעדיק ותחבולות כדי שהאתרוגים ייראו יפים ומהודרים ביותר.

כן שמעתי ממנו, והיה הדבר לפלא בעיני, וכי בשביל שרצו בני ישראל להדר יותר במצווה ייכשלו חלילה באיסור מורכבים. ואחר זמן מצאתי כעין זה בספר **החינוך** (מצווה קכג) בענין קרבן עולה ויורד בדיני המצווה שם, שענין שהביא קרבן עשיר לא יצא ידי חובתו. וביאר הטעם בזה לפי שאחר שריחם השם יתברך עליו ופטרו מלהביא קרבן יקר אינו בדין שידחוק את עצמו להביא ביותר ממה שתשיג ידו. ומסיים שם החינוך, שבזה קנה כל מבין עצה לבלתי עשות הוצאות ביותר מן הראוי לו לפי ממונו שכן יש בזה סיבה לגרום ולגזול את הבריות שכמבשק למצוא את מחיתו ואינו מוצא (עיין שם כל דבריו).

והאמת, שחיפשותי רבות ולא מצאתי כדברים האלו בספרי **החתם סופר**, וכן שאלתי לכמה תלמידי חכמים יודעי ובקאי בתורת ה'חתם סופר' והם לא ידעו היכן

פנינים נפלאים שנשמעו
מפי סופרים וספרים

מפי השמועה

משהו עצבות בחג הוא איסור מן התורה

על שמחת חג, אסורה העצבות אפילו במשהו, כדכתיב ושמחת בחגך. והשיב לו הגרש"ז, דאמנם יש לזהר מעצבות במשהו, אבל באמת יש חילוק ביניהם, דמשהו חמץ בפסח לרוב הפוסקים אינו אלא איסור מדרבנן, אבל משהו עצבות בחג הוא איסור מן התורה, דהא מצות שמחה מדאורייתא היא, ודפח"ח.

ושמחת בחגך... והיית אף שמח (דברים טז, יד-טו). שמעתי מר' **זלמן מרגליות**, ששמע שיחה נאה מהאדמו"ר ר' ישראל מרדכי מרחמיסטריווקא זצ"ל עם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, שהרבי אמר, דהא גמרינן (סוכה כז). למצות אכילה בסוכה בגזירה שוה דט"ו ט"ו מחג המצות, וכמו שבפסח אסור חמץ במשהו (פסחים נט), כן בחג הסוכות זמן שמחתנו שנצטוונו

הודאה ובקשה

מעומק הלב נתונה תודתנו לכל אלו שנענו לקריאתנו, וזיכו אותנו באוצרות יקרים של זכרונות ומאמרים מפי המחבר זצ"ל. זכות גדולה זו של זיכוי הרבים תעמוד לכם, ותזכו להיכתב ולהיחתם בספרן של צדיקים לחיים טובים ולשלום. בהזדמנות זו באנו שוב בקריאה של חיבה אל כל מי שבאמתחתו דברי תורה, 'אמרין טבין' או סיפורי זכרונות בקודש מהמחבר זצ"ל, אנא, "אל תמנע טוב מבעיניך", והואילו לשתף עמנו דברים אלו לתועלת הציבור הרחב ושומעי לקח.

בשורה משמחת לשוחרי תורת המחבר זצ"ל ושומע לקחו

כמו כן בסייעתא דשמיא עלה בידינו להשיג עותקים בודדים של ספרו הנפלא 'שה לבית' על התורה, אשר כידוע אזל מן השוק מזה מספר שנים. הספר מלא וגדוש באמרים טבין ופנינים יקרות מפי.

• למשלוח חומרים וזכרונות: נא לכתוב לכתובת הדוא"ל s3004070650@gmail.com
• לפרטים ולרכישת הספר: ניתן לכתוב לדוא"ל הנ"ל, או להשאיר הודעה במספר: 0044-7792417268

ויישר כוחכם למפרע!

חובת תפילין בחול המועד – במשנת מרן רבינו עקיבא אינר

– להגל' יו"ד י"ג תשרי –

בחוה"מ נקט רבינו עמדה תקיפה ביותר והפוכה לחלוטין, בעוד הגר"א הגיע למסקנתו לאחר בירור כל הסוגיות הנוגעות ועל פיה שינה ממנהג אבותיו, סבר רבינו שבנושא קיומי כזה המכריע הוא רבינו הרמ"א שהתקבלו פסקיו בכל תפוצות האשכנזים, והמשנה ממנהג אבותיו ידו על התחזקתו.

וכדרכו בלימודו תורה לשמה כיון אל דברי הקודמים לפניו, כמו שהביא בשדי חמד (אסיפת דינים, מערכת חוה"מ, ס"ד) בשם שו"ת 'שמש צדקה' שכתב: **בני הקהל שנהגו מימי קדם להניחם אם באים לשנות מנהגם עוברים משום 'אל תטוש תורת אמן', ומוציאים לעז על הראשונים. כלל העולה שבני אשכנז שנהגו מימי קדם להניח תפילין בחול המועד אם באים לשנות מנהגם עוברים משום 'אל תטוש תורת אמן'.**

נוסף לכך כדרכה של תורה מצא סימוכין להלכה המקובלת מאבותיו, והצביע על לשון המשנה (ברכות פ"ג מ"א) **'מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין'**, דהיינו דוקא בחול המועד שאז המשנה פוסרת את האונן מהנחת תפילין כל עוד המת מוטל לפניו, אולם אחר הקבורה חלים עליו דיני אבלות ואז הוא כבר חייב בתפילין מחמת שמחת חול המועד. על פי דרכו זו דייק הגרעק"א (בהגהותיו על משניות) את דברי רש"י שחוה"מ זמן תפילין היא: **נראה לענ"ד דרש"י סבירא ליה כן ממה שכתב בסוכה דף מ"ו ע"א ד"ה מצות הרבה ליטול לולב לישב בסוכה להניח תפילין**. על ראה זו חזר הגרעק"א בהגהותיו על שו"ע (סי' לא): **יש אומרים שחוה"מ חייב בתפילין, וכן נראה דעת רש"י סוכה דף מ"ו ד"ה מצות הרבה.**

וכן מצינו בסבירא ליה להגרעק"א שאף אם נקטינן שספק היא אם זמן תפילין היא או לא, חובה עלינו להניח תפילין בחול המועד מצד ספק דאורייתא לחומרא. את דעתו זו הבהיר כאשר נשאל בשו"ת רעק"א (סי' ט) על מי שאין ידו משגת לקנות תפילין ולולב או סוכה הי מנייהו קדים, ובתשובתו התייחס לשתי השיטות של הנחת תפילין בחוה"מ, והגיע למסקנה הבאה: **ולדינא דמסקנין ההלכתא אם חול המועד זמן תפילין או לא יש לומר דתפילין עדיף דספק דאורייתא עדיף מודאי דרבנן.**

דרישת הגרעק"א לחזור למנהג אבות בהכרעת הרמ"א

ועוד הורה רבינו, שגם מי שאבותיו חדלו מהנחת תפילין בחוה"מ, עליו לחזור לקבלת אבות אבותיו בני אשכנז ולהניחם, כמו שמצינו עדות מפורשת, וכדלהלן: חתן היה לו לרבינו, תלמיד חכם וצדיק גדול, ושמו הג'מ' **רבי חיים שמואל הלוי בירנבוים זצ"ל** בעל 'דחש לבב', [חותנו של הג'מ' ר' שמעון סופר, ושל ה'בית יצחק'] אביו **רבי דוד בירנבוים** מהעיר פילץ שבפולין הסתופף בצילו של המגיד מקאזניץ, ועל ברכי חסידות זו גידל את בנו רח"ש, והרגילו מנעוריו שלא להניח תפילין בחול המועד.

ומצינו במכתבו של רח"ש (מובא באגרות רעק"א מכתב קלו) שכתב בשנת תרל"ט (כ' שנים אחר פטירת רעק"א) לבן גיסו הר"ה **רבי לייב אינר זצ"ל**, למלאות מבוקשו של רבי לייב לדעת את מנהגותיו והליכותיו בקודש של זקינו הרעק"א, וכה כתב אליו:

"אני מאז באי אל הקדש פנימה לצקת מים על ע"י מורי חמי רה"ג נ"ע רבנו הגדול נוחו עדן או נר עולם ולבקש תורה מפי קדשו לא רגתי" עיני מתהלכות דרכו בקודש ואתבונן כי אחז בשתי ידיו בפאת השלחן השלחן הטהור ועמדתי לימים שנים הרמ"א ג' מאור הגולה נ"ע בכל מקום והתיצב כמו נד לבתי סור ימין או שמאל מד"ק מדברי קדשו.

עוד אזכרה כי בחול המועד פסח הראשון לבאי לדביר מקדשו של רעק"א תפילין לא הנחתי אחרי כי כבוד אדוני אבי מורי ורבי הרב דוד הלוי בירנבוים נ"ע וכל החסידים אשר בבית מדרשינו חדלו מלהניחם בחול המועד והתמרמרו על זה רעק"א באמרו תופשי תורה בארץ אשכנז ובארצות סביבותיה קיימו עליהם ועל זרעם תורת משה הרמ"א נ"ע בכל השגותיו על הוראת הבית יוסף' ותורת משה מורשה לנו מבלי נטוה ממנה להקל או להחמיר ומלאתי דברי קדשו מאז ועד כה להניח בלי ברכה ובתנאי באם אין בחול המועד זמן תפילין יהיו נחשבים כרצועות בעלמא ואם כי קשה היה עלי הדבר לשנות את טעמי מאשר נסיתי עלץ לבי על כי לא הטיל עלי לברך עליהם בלחש" כדעת הרמ"א ז"ל" וחשבתי אחרי כי ברכות אין מעכבות ירא שמים יוצא ידי שניהם להניח תפילין בתנאי הנ"ל."

רח"ש התחמק מלברך על התפילין בחוה"מ, אך היה ברור לו שרבינו עצמו הקפיד לומר גם את הברכה כהוראת הרמ"א, וכן נהגו רוב חכמי אשכנז בשנים קדמוניות לברך על התפילין. אולם מאז שהתרחבה שיטת אוסר הנחת תפילין בחוה"מ, היו מן הפוסקים שחיפשו דרך שתאפשר לצאת ידי חובת שתי הדעות החלוקות, והועלו הצעות שונות ופתרונות לקיים ידי שניהם, אם להניח בלא ברכה, אם להניח בתנאי, אם לברך בהרהור, אם לברך בלא הזכרת שם ומלכות, ואם לברך רק על 'של יד'.

הפתרון המעשי להנחה בתנאי ובלא ברכה

מנהג זה שלא לברך על הנחתו, כבר הוזכר בשו"ת הרא"ש (כלל כג סי' א), ומצינו שהגדול מחכמי אשכנז המהר"ל דגל בדעה זו שניח בלא ברכה. כפי שהעידו תלמידיו בס' מנהגי מהר"ל: **מהר"ל סג"ל הניח תפילין במועד בלא ברכה דברכה אינה מעכבת המצוה וממה נפשך אם חייב בהן אינו ליה ואי לא חייב בהן לא בירך לבטלה ונפיק מפלוגתיה דחז"ל אי חולו של מועד חייב בתפילין אי לא**. [ולכא' יש לדייק מדבריהם שהמהר"ל לא חשש כלל שיש איסור להניח תפילין בחוה"מ, אלא חשש שמא אין חיוב, ולכן נמנע מלברך עליהם]. וכן כתב ה"ט"ז (שם): **מי שמוניח בלא ברכה בחוה"מ שפיר עבד, כיון**

הדיון של ה'אות' בחול המועד

המבוכה הזאת אם מניחין תפילין בחול המועד. מבוססת על מה דקיי"ל להלכה (רמב"ם הל' תפילין פ"ד, שו"ע או"ח סי' לא) כשיטת רבי עקיבא (מנחות לו: עירובין צו.) ששבת וי"ט אינה זמן הנחת תפילין מחמת שיש בה אות, ואין חובה להניחן בשבת. ועל זה התעוררו הדיונים, האם ימי חול המועד הם בכלל 'מים טובים' שיש בהם אות, או שאינם כמועד ממש, וחסרים הם את האות של המועד. והענין תלוי מהי מהות האות שנאמרה בשבת וי"ט, לפי דעה אחת, האות של שבת וי"ט היא שביטת המלאכה מדאורייתא, ואות זו חסרה בימי חול המועד ששביטתה ממלאכה אינה מדאורייתא, ואם כן שפיר מחוייבין בהנחת תפילין.

ומאידך גיסא יש הטוענים שגם בימי חול המועד יש אות של מצות היום כגון 'שיבת סוכה', נטילת לולב, 'אכילת מצה', 'איסור חמץ'.

הדיון המורכב הזה, כבר נפתח בימי הראשונים, וכמה מגדולי הראשונים נשאו ונתנו וצידדו בסוגיא הזאת, על 'תוס' עירובין צו. והרא"ש שם, ואין כאן המקום להאריך במ"מ של רבותינו הראשונים ז"ל.

המקורות מדברי חז"ל למנהג ההנחה הקדום

ההלכה בזה אינה מבוארת להדיא במשנה ובגמרא ובדברי חז"ל, אמנם מצינו ראיות ודקדוקים במשניות ובחז"ל שמניחין תפילין בחוה"מ:

אחת מן הראיות היא מדברי **הבביתא** (מו"ק יט.) ו**הירושלמי** (מו"ק פ"ג ה"ד) שמתייר לכתוב תפילין בחול המועד. **המשנה** (ביצה פ"א מ"י) מתירה לשלוח תפילין ביום טוב לצורך חוה"מ. עוד מצינו (סוכה ג:) **שבימי התנאים תקעו בשופר בערב שבת שבחוה"מ כדי להודיע על חליצת תפילין**. מפורש **בבביתא** (סוכה כו.) - לפי גרסת כמה ראשונים) שכאשר מוסר שנתו לאחרים מותר לישון שינת עראי בתפילין בתוך הסוכה. מבואר בחז"ל (הובא בראשונים בשם ספרי ומדרש) דיש ש"ן ימי הנחת תפילין בשנה, וזה יתכן רק אם סופרים את ימי חוה"מ עמהם.

לכן המנהג הפשוט ברוב המכריע של קהילות ישראל בזמן הראשונים היה להניח תפילין בחוה"מ.

גילוי ה'זוהר הקדוש' והכרעת השולחן ערוך

בשלהי תקופת בעלי התוספות, החל להתפרסם את **'ספר הזוהר הקדוש'** במדינת ספרד, ועם הזמן נתפשט הזוהר ברחבי תבל, והחל להטביע רושם עמוק על דעותיהם של יהודים בארצות רבות. והדיון בענין הנחת תפילין בחוה"מ השנוי במחלוקת הפוסקים, מוכרע בספר הזוהר (זוהר חדש, ח"ב, ש"ש ח.) באופן חד ומוחלט, שאסור להניח תפילין בחוה"מ. ולפי פשוטם של הדברים האמורים בו, מי שמוניח תפילין בימי חוה"מ הוא 'בן מות': **אי יהוא דחי חותמא עילאה דמלכא בגין ההוא חותמא דאיהו עבדי, ודאי בר קטולא איהו ההוא עבדי**.

ואז נפל דבר בישראל, ורבים הכריעו כדעת הזוהר הלכה למעשה, ובראשם הוא **הבית יוסף** שכתב את הוראתו הברורה בשולחן ערוך (סי' לא ס"א) לאסור תפילין בחוה"מ מכח דברי הזוהר.

מסורת אשכנז ומנהגם של תלמידי הגר"א

אך בתפוצות האשכנזים המשיכו להניח תפילין מחמת שזו מסורת אבותיהם, והם הסתמכו גם על הכרעת **הרא"ש** (שו"ת הרא"ש כלל כג סי' ט) שחובה להניחן, וכן פסק עמוד ההוראה שבאשכנז רבינו הרמ"א (סי' לא ס"ב): **יש אומרים שחול המועד חייב בתפילין, וכן נוהגין בכל גלילות אלו להניחם במועד ולברך עליהם**.

אחד יחיד ומיוחד מחכמי אשכנז היה **הגר"א** מוויילנא (חוץ מתלמידי בעש"ט שהולכים בשיטת הזוהר), שנהג שלא להניח תפילין בחוה"מ, כמו שכתב תלמידו החיי **אדם** (ח"א כלל יד ס"ז): **והגר"א נהג שלא להניח בחוה"מ**. וכדבריו **בביאורי הגר"א** (או"ח סי' לא ס"ב) שכתב לדחות דעת רוב הראשונים שמניחין תפילין בחוה"מ, ע"ש. וכמה מתלמידיו נהגו כמותו.

ברם יהודי 'ליטא' בהמוניהם לא העלו בדעתם שעליהם לשנות את מנהגי אבותיהם המיוסדים על הוראות הפוסקים מקדמת דנא, מה גם שהגר"א לא הורה להם כך, ולכן חכמי ווילנא נזהרו מלהפוך את פסקיו לנחלת הכלל והעדיפו להשתמש בהם אך כהכרעה במקום שנולד ספק בהלכה, מנהגי הגר"א נשארו נחלת יחידי סגולה, חכמי ליטא לא הפיצו את מנהגי הגר"א בעם, כדי שלא ירגיל האדם את עצמו לפקפק אחר מנהגו של ישראל שנתייסד על פי שיטות רבות מן מהראשונים.

עמדתו התקיפה של הגאון רבי עקיבא אינר

מבין כל הפוסקים שנו"נ בסוגיא הזאת, מתבלטת ביותר שיטתו הבהירה של אחד מגדולי הדור **רבינו הגאון רבי עקיבא אינר**, שהדבר היה מוכרע מבחינתו מצד **'קבלת אבות'**. לשיטתו, אי אפשר בכלל לפתוח את הדיון מחדש אחר שכבר יש 'מסורת אבות' מגובשת, וטיב הראיות והטיעונים שהובאו נגדה אינו מעלה ואינו מוריד מקבלתו המסורה לנו מדור דור, כי כל אדם מישראל כפוף לקבלת אבותיו מה שהם קיבלו על עצמם ועל זרעם, ומחייב אותם לדורות ברצונם של צאצאיהם או שלא ברצונם, כעין חובתנו לעצם קיום התורה והמצוות שאבותינו קיבלו עליהם ועלינו במעמד הר סיני וחזרו וקיבלו אותן מאהבה בימי מרדכי ואסתר.

ולמרות שבעיקרון היתה לרבינו התעניינות חיובית בפסקי הגר"א הרי בענין זה של תפילין

תוכו כבדו, ופסול הוא.

ולכן שפיר מייית רבא מקרא של האמת והשלום אהבו, שהרי פסולו הוא ממה נפשך. שאם יקח הירדוף כמות שהוא הרי חסר בשלום כיוון שמבריו את הידיים, ואם יעטפנו ואז אינו מבריו ואין בו החיסרון של 'שלום', הרי מאידך חסר הוא ב'אמת' שכן אין תוכו כבדו. ומשום כך אינו לומד מהכתוב "וכל נתיבותיה שלום" שאז היה יכול לטלו כשהוא מעוטף בדבר אחר שכבר אין בו חיסרון בשלום, מה שאין כן כשהלימוד הוא מ'אמת ושלום' יחד נפסל הוא גם באופן כזה (ועיי' כעין זה בהגהות רא"מ הורו"ז סוכה לב, ב).

עין ופריו שזה - תוכו כבדו

בדבר זה של עין 'תוכו כבדו' הנלמד בארבעת המינים, נראה להוסיף גם לגבי אתרוג, כדאיתא בדברי מרן ה'חתם סופר' ז"ע (דרשות לסוכות ל"ט ט"ז) על האתרוג אשר טעם עץ ופריו שווה. וכונת "עץ" היא שורש האדם וליבו ו"פריו" הוא המעשה, והדבר רומז על העבודה המובחרת שהיא בחינת האתרוג שצריכה להיות תוכו כבדו ולא יהא נסתור חלוק על נגלה. ויש לומר עוד שעל כן נקראים הצדיקים בשם "אתרוג" כידוע מדברי המדרש שארבעת המינים רומזים לארבע כיתות בישראל, שכל מהותו של צדיק היא תוכו כבדו בעבודת השם.

ויש להוסיף עוד מדברי ה'שפת אמת' (סוכה לה, א ב"ה בגמרא תנו רבנן) על דברי הגמרא שם תנו רבנן פרי עץ הדר שטעם עץ ופריו שווה הוי אומר זה אתרוג ומפרש רש"י פרי עץ היינו שהעץ כפרי בטעם שווה. ומבאר השפת אמת את הטעם שנקרא 'הדר' אם טעם עץ ופריו שווה, כיוון שבשעת בריאת העולם ציווה השם יתברך על הארץ שתוציא אילנות שיהיו עץ פרי היינו שהיה טעם העץ כטעם הפרי אולם הארץ לא ציייתה ולא כן עשתה אלא הוציאה עץ עושה פרי. ורק האתרוג לבדו צייית לציווי השם והוציאה עץ ופריו שווה. ולכן שפיר נקרא בשם פרי עץ הדר שהפרי עץ זהו הדרו שציית לציווי השם יתברך להוציא טעם עץ ופריו שווה.

נאה במאמר חז"ל (סנהדרין צב, ב), שיעקב אבינו כשיצא מבאר שבע וילך חרנה, כשהגיע לחרן אומר, אפשר שעברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי בו, בעי למיהדר, כיון דהרהר בדעתיה למיהדר קפצה לו ארעא, מיד ויפגע במקום. עיי"ש.

ואמר הערוגות הבושם, דקא על ימי שמיני עצרת ושמחת תורה, שהוא סוף הימים הקדושים ומועדי ה' בחדוש תשרי, שאז מתעורר האדם ואומר בלבו, אפשר שעברתי על מקום שהתפללו בו אבותי - דהיינו הימים הקדושים ר"ה ויוה"כ, שאבותינו היו מרבים בתפלה, ואין אפשר שאני עברתי את הימים האלה ולא התפללתי בהם כראוי, ומתאונן ומצטער על זה מאד. אבל כיון דהרהר בדעתיה למיהדר, תיכף כשהאדם נותן דעתו לשוב בתשובה שלימה, מיד הוא זוכה לקפיצת הדרך, דהיינו שכל הארות וסגולות אלו הימים הקדושים קופצים ובאים כנגדו, כי בחג שמיני עצרת ושמחת תורה אפשר להשלים את הכל. ודפח"ח.

וכעין זה ראיתי בשם הרה"ק רבי יחזקאל מקוזמיר, שפירש מאמר חז"ל (עירובין נד.) חש בראשו יעסוק בתורה, דחיבת בראשו רומז על ראש השנה, שאם אדם חש שהראש השנה לא היה כראוי, והוא מצטער ומתמרמר על כך, יש לו עצה הגונה "יעסוק בתורה" - דהיינו שיתחזק ויתאמץ בתפלה ביום שמחת תורה, שהוא גמר וחיתום הימים הקדושים, והכל הולך אחר החתום.

מה שנהגין לעשות הגבה בהיפוך

מה שנהגין בשמחת תורה לעשות הגבהת הס"ת בהיפוך כשהכתב מלפנים כלפי העם, אולי י"ל טעם הענין, שעל ידי כך התורה מהפכין משמאל לימין, כי אם לא זכה נעשית לו סם המות ח"ו, אבל מי שזכה, תורתו נעשית לו סם החיים (עי' בגמ' יומא עב, ב תענית ז, א).

גם י"ל דרומז למה שאמר חז"ל במשנה (אבות, כב) הפוך בה והפוך בה דכולה בה. וק"ל.

בטעם הירקודים בנעילת החג

מה שנהגו החסידים לרקוד ב'נעילת החג', דלכאורה כבר יוצאים מן החג לימי החול, ולשמחה מה זו עושה.

ונראה ביאור הענין, דאצל האומות בנעילת חגיגה נופלת עליהם מרידות, בידעם שלמחר ילכו בחזרה לעבודתם היום יומית, וזהו מכיון שאחר כלות ימי הפגרא שלהם לא נשאר ממנה כלום כי אם הוללות ושכרות וחסרון כיס, אבל אצלנו, אדרבה מן הימים האלו אנו שואבים שפע קדושה וטהרה והתרוממות הנפש לכל יומי שנתא, אם כן שפיר אנו שמחים מעולות עם כלות ימי המועדים, שכעת יכולים להמשיך בעבודתנו היום יומית ביתרון שאת ועוז, בקדושה וטהרה הנפש.

אותו האב של "אתה בחרתנו", הוא גם האב של "אתה חוננתנו"

שמעתי בשם המנחת אלעזר ממונקאטש שהיה נוהג לומר במוצאי יו"ט, ובפרט במוצאי שמחת תורה, שבני ישראל היו יוצאים מן הימים המאירים המלאים שמחה והתרוממות הנפש, לימי החול, שטרודים בהבאת טרף לביתם, ובפרט שבימים אלו מתחילים ימי החורף וצריכים עצים להסקה ולאגור מזון המתקיים לכל חודשי החורף הקשים, והעניים נשבר לבם בקרבם מחמת דאגה ופחד כיצד יתקיימו בכל התקופה הארוכה הזאת, והרבי היה מחזק אותם בדברים ואומר: תדעו נא אחי הקירים, כי אותו האב של "אתה בחרתנו", הוא גם האב של "אתה חוננתנו", כי ה"אתה" הוא הקב"ה בעצמו, ומי שעזר לנו בימים הקדושים, הוא יעמוד בעזרנו גם בימים שאחרי החג.

וכן שמעתי בשם צדיקים שנהגו לומר בצאת החג, שאמנם כעת כבר כלו ועברו הימים הקדושים, אבל הנה כעת מגיעים לפנינו הלילות הקדושים, "די ווינטער נעכט", לילות החורף הארוכים, שיש להם קדושה רבה, כי יש בהם יותר זמן ללמוד בלילה, וגם גרילים להשכים קודם אור היום לעסוק בתורה ועבודת ה'.

מידת האמת והשלום בארבעת המינים

בענין הכתוב (ויקרא כג, מ) "ולקחתם לכם... וענף עץ עבת", איתא במסכת סוכה (לב, ב) תנו רבנן ענף עץ אבות שענפיו חופין את עצו ואי זה הוא הוי אומר זה הדס. ומקשה הגמרא ואימא הירדוף ואמר על כך אב"י דר'יה דר'י נעם (משלי ג, ז) וליכא. ופירש רש"י שהירדוף מברז בריז את הידיים כקוצים שראשי עליו עשויים חדים כמחט. ורבה אמר מהכא והקאמת והשלום אהבו (זכריה ח, ט). ומבארים התוספות שיש בו חיסרון בשלום לפי שראשי עליו חדים ועוקצים את הידיים.

ולכאורה לפירוש התוספות שכל הלימוד הוא משום שעוקץ את הידיים ורק חסר במידת השלום יש לתמוה למה לו לרבא להביא פסוק ממקום אחר, הלא היה לו לומר מסיפא דקרא דאב"י (משלי שם) דר'יה דר'י נעם וכל נתיבותיה שלום.

וראיתי שהגאון רבי מאיר אריק זצ"ל בספרו 'טל תורה' מבאר זאת בהקדם קושיה עצומה על דברי רבא שאמר אצל ההירדוף שיש חיסרון בשלום משום שעל ידי הנענועים יכול לפגוע בחברו ויברז דיו או פניו ויגרם קטטה. ולכאורה הלא שיטת רבא לקמן היא שלקחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה ואם כן הרי יוכל לקח הירדוף כשהוא עטוף בגד ולא יברז דיו ולא ידי ופני חברו ובאופן כזה הרי אין בו חיסרון של שלום ויוכל לנענע בו ללא כל חשש.

ומחדש הגאון רבי מאיר אריק, כי אמנם הא דלקיחה על ידי דבר אחר כשר היינו דווקא כשהדבר ראוי גם בעצמותו ורק אז אם לקחו על ידי דבר אחר כשר הדבר, אבל הכא שאי אפשר לטלו כלל אלא רק כשיעטפנו בגד הרי הוא פסול מעיקרו.

וטעם הדבר הוא שמקרא כתוב והקאמת והשלום אהבו שצריך להיות שניהם יחדיו 'אמת' ו'שלום'. ומידת האמת היא רק כשתוכו כבדו ואם דבר זה כמות שהוא עוקץ את הידיים ופסול ורק על ידי שיעטפו בגד אחר אינו מברז דיו, הרי אין זה 'אמת' כי אין

הושענא רבה

טעם לחביטת הערבה ביום הו"ר

הענין שחובטין את ההושענא בהושענא רבה, הנה איתא בזה"ק (ח"ג לב) משום דערבה דומה לשפתים, והאי יומא בשפון תליא, ומסתיימים הדינים, ונסתם לשון הרע מן העולם, עיי"ש.

ונראה לומר הטעם, דרוב חטאי האדם הם בפה ובלשון ובפרט בשפתים, כמש"כ בסידור הגר"א על אדני" שפתי תפתח, כי שפתים מרמזים על הרחבת הדיבור.

והנה לכן חובטין הערבה הדומה לשפתים, לרמז על החטא הגדול הזה שכולן באבק לשון הרע (ב"ב קסה). וחטא זה נולד ע"י גאות שמדמה בנפשו שהוא גדול יותר, ולכן חובטין את הערבה הדומה לשפתים בקרקע, לרמז על הכנעה ושפלות שע"ז יתבטל פגם השפתים.

והנה החטא הזה מעכב הקץ, כי בעון לה"ר ושגאת חנם הגלנו מארצנו, ועדיין השטן מרקד בינינו, וכשתנתק פגם הלשון והשפתים נזכה לביאת המבשר גאולתנו, ולכן אנו חובטין הערבה בסמוך לאמירת "קול מבשר מבשר ואומר", כי על ידי ביטול עון הגאות ופגם הדיבור אז ישמע קול מבשר מבשר ואומר, כן יהי רצון, בקרוב בימינו אמן.

הטעם שמעטטין קצת בשמחה ביום הושענא רבה

בכתוב (דברים טז, יד-טו) "ושמחת בחגך... והיית אך שמח" הלשון טעונה ביאור. הלא ישנה מצוות שמחה בכל שבעת ימי החג ויש להתבונן מה הוסיפה התורה בלשון והיית אך שמח שהוא כידוע מלשונות המיעוט ולפליאה היא מה בא הכתוב למעט בשמחה זו.

והנראה לומר בזה על פי מה שמקובל בכלל ישראל כי יום הושענא רבה הוא גמר הדין וגמר החתימה. והנה ביום הושענא רבה שהוא יום הדין בדומה לראש השנה כמאמר התלמוד ירושלמי (ראש השנה פ"ה ה"ח) "ואותי יום יום ירשון" (ישעיה נח, ב) זו תקיעה וערבה, הרי שיש לאדם להיות בו בבחינת "וגילו ברעדה", ואינו דומה ממש לשאר ימי חג הסוכות.

וזהו הרמז בחיבת והיית אך שמח, שכן מילת א"ך עולה בחשבון עשרים ואחת לרמז על יום כ"א בתשרי שהוא יום הושענא רבה שבו יש למעט קצת בשמחה ולערבה ברעדה וביראה. ומשום כך נקרא יום זה "יום ערבה" על שם שמעריב בו גם את היראה והפחד מאימת הדין. וזהו סוד הערבה שאין בה לא טעם ולא ריח והיא מרמזת על החוטא לאמור שבים זה צריך האדם להיות בבחינת וחטאתי נגדי תמיד. והבן כי נכון הוא.

שמיני עצרת ושמחת תורה

הקב"ה ופמליה דיליה באים לראות את ריקודי ההקפות

בכמה מקומות נוהגים לומר בשמחת תורה (ומקור המאמר בשם הגר"א מוילנא בסידורו), כדי יתבין ישראל ועסקין בשמחת התורה, קודשא בריך הוא אומר לפמליא דיליה, חזו חזו בני חביבי, דמשכחין מעצרה דלהון, ועוסקין בחדוותא דילי.

וראיתי בספר אמת פנחס להרה"ק רבי פנחס מוקריץ ז"ע, שאמר, שכשם שהקב"ה וכל פמליא דיליה באים לראות איך בני ישראל מסדרים ליל פסח כמבואר בזה"ק, כמו כן ביום שמחת תורה הם באים לראות איך בני ישראל שמחים בשמחת התורה.

השלמת הימים הקדושים

שמעתי מהרה"ג רבי אברהם יהושע ערלאנגר ז"ל, שהגה"צ מראחוב אב"ד לוגאנא זצ"ל היה רגיל לומר מדי שנה בשנה בחג שמיני עצרת בשם רבו המובהק הגה"ק בעל ערוגת הבושם זצ"ל, רמז